

Tauno Saarela (1996): *Suomalaisen kommunistin synty 1918–1923*. Kansan Sivistystöön Liitto, Helsinki. 525 s.

Tauno Saarelan poliittisen historian väitöskirja kattaa ajallisesti suppean jakson Suomen kommunistisen liikkeen historiasta: SKP:n perustamisesta Suomen sosialistisen työväenpuolueen lakkauttamiseen. Vuotta 1923 päätöspisteenä Saarela perustelee paitsi SSTP:n lakkauttamisella myös sillä, että vuosi 1923 oli »rajapyykki» kansainvälisen kommunistisen liikkeen historiassa, sillä kun tuon vuoden syksyllä puuhattu Saksan vallankumous epäonnistui, ajatukset vallankumouksen leviämisestä Venäjältä länteen jo hyvin läheisessä tulevaisuudessa haudattiin ja ryhdyttiin puhumaan kapitalismin väliaikaisesta vakautumisesta. Tässä voi tosin huomauttaa, että tämä ei estänyt vallankaappausyritystä Virossa vuonna 1924, mutta se näyttää olleen Kominternin päällikön ja Leningradin puoluejohtajan Grigori Zinovjevin yksityisyritteliäisyyttä.

Poliittisen historian töissä ongelmana on usein se, että kuvattavan ajanjakson tapahtumia ei mitenkään sidota aikaisempaan aikaan. Ryhtyessäni lukemaan Saarelan työtä odotin kiinnostuneena, mitä kirjoittaja mahtaa sanoa sisällissodasta ja punaisten johtajien roolista siinä. Yllättävää ei ollut, että Saarela ei sano tästä

paljonkaan, mutta yllättävää oli, että hän sitoo SKP:n perustamisen vuosien 1905 ja 1906 tapahtumiin. Tämä »paluu vuoteen 1906» osoittautuu kuitenkin erääksi työn tärkeimmistä oivalluksista. Saarela osoittaa ainakin seitsemän sidosta – mikä on paljon – vuoden 1906 liikehännän ja vuonna 1918 tapahtuneen SKP:n perustamisen välille. Nämä ovat pääpiirteissään seuraavat. Suomen vallankumouksen mahdollisuus nähtiin Venäjällä tapahtuvan vallankumouksen perspektiivistä, siitä riippuvana; Suomen tuleva vallankumous nähtiin jottenkin ennakolta määrättyä ja tehtävänä oli odotella sitä; luotettiin erityisesti ulkoparlamentaarisiiin keinoihin; oltiin valmiita aseelliseen taisteluun ja korostettiin siihen valmistautumisen tärkeyttä; vallankumouksen predestinoidusta luonteesta huolimatta sen tuloa uskottiin voitavan jouduttaa ja helpottaa agitaatiolla; tavoitteena oli työläisten johtama yhteiskunta eikä se, että valta, ja vieläpä kaikki valta, on etujoukkopuolella. Näiden kuuden seikan lisäksi oli olemassa seitsemäs, nimittäin henkilöllinen jatkuvuus, vaikka SKP:n johtoon tietysti tulikin henkilöitä, jotka eivät olleet mukana vuonna 1906. Ehkä vallankumouksen näkeminen ennakolta määrättyä on tässä luettelossa kaikkein yllättävintä. Olihan se juuri sellaista kautskylaista »keskustalaisuutta», joka 1918 julistettiin vanhan sosiaalidemokratian tuhoisaksi ominaisuudeksi ja josta ilmoitettiin nyt, Venäjällä tapahtuneen uudestisyntymisen kautta, päästyn eroon. Asia on kuitenkin niin, että politiikassa hyppäys vanhasta uuteen tuskin koskaan tapahtuu sillä lailla absoluuttisesti, että vanha kokonaan syrjäytyy. Vaikka leili onkin uusi, on viini paljolti tutua ja turvallista.

Toinen metodinen oivallus Saarelan väitöskirjassa on se, mitä hän kutsuu »ketjuuntumisperiaateksi». Ketjuuntumisperiaate tarkoittaa sitä, että jonkun Suomessa tapahtuneen toiminnan selitykseksi riittää se, että voidaan osoittaa siinä mukana olleilla ihmisillä olleen yhteys SKP:hen Venäjällä. Näin tekivät tietysti kommunismin vastustajat, porvarit ja sosiaalidemokraatit. Mutta kuten Saarela huomauttaa, tämä ketjuuntumisperiaate on näkynyt myös tutkimuksissa, kuten Ilkka Hakalehdon ja Markku Salomaan väitöskirjoissa. Ketjuuntumisperiaatteen tuomista harhoista Saarela mainitsee, että tällöin on kommunismia voitu tarkastella – sanoisin jopa hermeettisesti – irrallaan niistä yhteiskunnista, joissa suomalaiset kommunistit ovat toimineet. Pääpaino on pantu maanlaiselle toiminnalle, vaikka julkinen toiminta on ollut paljon laajempaa kuin salainen. Nähdäkseni tähän voidaan vielä lisätä se, että itse Venäjällä sijainnut päämaja on voitu nähdä ongelmattomana eikä ole pyritty kysymään sitä, mitä liikkui niiden ihmisten mielissä, jotka Venäjällä SKP:n perustivat ja sitä johtivat. Miksi jotkut punapakolaisista esimerkiksi ryhtyivät perustamaan ja ylläpitämään bolshevistityyppistä puoluetta, ja miksi jotkut, kuten Edvard Valpas, Oskari Tokoi ja Matti Turkia, tekivät toisenlaisen ratkaisun silloin, kun se vielä oli mahdollista, eli viimeistään noin vuosina 1922–1923. Ehkä tässä olisi

tarvittu sittenkin joidenkin kapinan psykologisten piirteiden tarkastelua. Olihan kapina kuitenkin se traumaattinen kokemus, joka muodosti perustan erilaisille ratkaisuille ja vaikutti SKP:n johtajien käyttäytymiseen koko sen ajan, kun puolue Venäjällä oli olemassa, eli Stalinin terroriin saakka. Dramaattisiin näyttö tästä traumasta oli noin vuonna 1932 alkanut Kullervo Mannerin ja Hanna Malmin päältä katsoen kokonaan irratiionaalinen »kritiikki» siitä, että vuoden 1918 punainen johto, Malm ja Manner itse muiden muassa, oli tietoisesti *pettänyt* Suomen työväenluokan. (»Petos» oli luonnollisesti raskain rikos, johon työväen johtaja saattoi syyllistyä.) Mutta tämä tietysti menee Saarelan aikarajan ulkopuolelle.

Ketjuuntumisperiaate olisi kaiken kaikkiaan varsin hyödyllistä mietittävää kaikille, joilla on taipumus monokausaalisiin selityksiin, kuten että työväenliike oli seuraus kiihottajien lietsomasta vihasta tai että Moskovasta löytyy absoluuttinen viisastenkivi Suomen toisen maailmansodan jälkeisen historian eri ilmiöihin, kommunismin, taistolaisuuteen, Urho Kekkoseen ja niin edelleen.

Loogisena seurauksena Saarelan perusaksiomeista on tietysti se, että SKP:n Venäjällä olleen johdon ja Suomessa olleiden johtomiesten välillä on täytynyt olla jännitystä. Johtopäätös voi vaikuttaa banaalilta: tuskin kukaan on kieltänyt sitä, ettei *mitään* tällaista jännitystä olisi ollut olemassa. Mutta jännityksen yleinen toteaminen ja mahdollisesti sen kaikkein näkyvimpien ilmauksien osoittaminen on yksi asia, ja syvälinen paneutuminen kysymykseen on toinen asia. En lähde tätä puolta Saarelan kirjassa sen tarkemmin esittelemään. Totean vain, että Saarela tuo jännitteen monipuolisesti esille muun muassa parlamentti- ja ammattiyhdistystoiminnan suhteen. Parlamentin yhteydessä Saarela tekee hauskoja vertailuja sen suhteen, mitä doktriini parlamentin puhujalavasta ennen muuta agitaation välineenä merkitsi Suomessa ja Saksassa. Suomessa SSTP:n edustajat saivat puhemieheltä varoituksen vain kaksi kertaa – tosin moitteita asiasta poikkeamisesta usein, mutta niitä saivat sosiaalidemokraatitkin runsaasti. SSTP:n edustajat pidättyivät kaikesta karnevalistisesta demonstraatiosta päinvastoin kuin saksalaiset kollegansa, jotka saattoivat häiritä parlamentin istuntoja vihellyksillä ja leluturvilla tai nimillä parlamenttia ja sen puhemiestä erinäisillä halveksivilla ilmaisuilla, kuten »talli», »apinateatteri» ja »lurjus». Suomessa SSTP:n kansanedustajat sopeutuivat hyvin nopeasti legaaliseen toimintaan, ja kun SKP määräsi heidät esittämään eduskunnassa radikaalin ohjelmajulistuksen, he tuota pikaa perustivat erityisen »kielijaoston», joka kieliasun ohella muokkasi manifestin muutenkin vähemmän vallankumoukselliseksi. Sekä Venäjältä tulleet emissaarit että kotimaiset radikaalit repivät hiuksiaan, mutta minkäs teet, niin kuin venäläinen sanonta kuuluu.

Tutkimuksensa lähdeaineistoa esitellessään Saarela valittaa sitä, että Moskovassa olevan SKP:n arkiston

käyttö on ohjannut hänen tutkimustaan liiaksi SKP:n keskuskomitean perspektiiviin päin. SSTP:n sisäistä aineistoa ei ole säilynyt samalla tavalla kuin SKP:n aineistoa Moskovassa on säilynyt. En moittisi Saarelaa liiallisesta SKP-keskeisyydestä. Moskovassa aineistot olisivat antaneet mahdollisuuden paljon pitemmälle menevään, Venäjällä tapahtuneen SKP:n historian selvittämiseen.

Tässä lienee paikallaan muutama näkökohta SKP:n arkistosta Moskovassa. Saarela toteaa, että hän on onnistunut saamaan haltuunsa vain vähän SKP:n sotilaallisesta toiminnasta kertovia asiakirjoja ja huomauttaa alaviitteessä, että minä olen käyttänyt asiakirjoja, joista kortistossa ei aikaisemmin ollut mainintoja. Päinvastoin kuin melkein kaikkien muiden maiden kommunististen puolueiden arkistot SKP:n arkisto on järjestämätön. Tämä tarkoittaa sitä, että arkisto on siinä (epä)järjestyksessä, mihin se ennen toista maailmansotaa on jäänyt. Järjestämättömyys johtuu saamani tiedon mukaan siitä, että suomen kielen taitoista työntekijää ei ole ollut saatavilla. Järjestämättömyydestä siis johtuu, että kortisto ei aina pidä paikkaansa. Itse sain oikeastaan sattumalta sotilaslinjan aineistoa siten, että onnistuin – varsin suurten ongelmien jälkeen – saamaan luettavakseni koko SKP:n arkiston alkuosan vuosilta 1918–1922, so. ilman kortistoon perustuvaa tilausta. Sotilasaineisto on suurimmalta osin punaupseerikoulun dokumentteja.

Saarela kiinnittää huomion siihen, että Kominternin toimeenpanevan komitean ja sen presidiumin aineistoa ei ole käytettävissä. Sihteeristön aineisto sen sijaan on käytettävissä. Tämä on ongelma, jota kaikki valittavat ja joka tekee mahdolltomaksi Kominternin täysipainoisen tutkimuksen. Yritin udella syytä moiseen käsittämättömään dekreettiin, mutta en saanut mitään järjellistä vastausta. Yleinen linja näyttää sitä paitsi olevan, että yhä enemmän aineistoja, jotka aikaisemmin ovat olleet käytettävissä, julistetaan uudelleen salaisiksi.

Etsivän keskuspoliisin dokumentteista Saarela toteaa, että poliisin tiedot rajoittuvat »erilaisien huhujen ja luulojen kirjaamiseen». Tässä on perää siitä syystä, että Etsivän keskuspoliisin henkilöstön ammattitaito Suomen itsenäisyyden alkuvuosina oli ilmeisen heikko. Kun ammattitaito sitten 1920-luvun puolivälin tienoilla alkoi parantua, poliisin dokumentteihin tuli tietoja kommunistisen liikkeen varhaisista vaiheista melko satunnaisesti. Olihan poliisin päämääränä ennen kaikkea valmista aineisto syyttäjää varten niin, että mahdollisimman moni kommunisti saataisiin telkien taakse. Tällöin ei kovin vanhoista asioista ollut hyötyä, eikä poliisi ollut niistä kiinnostunut. Pitäisin kuitenkin Etsivän keskuspoliisin henkilökansioita nyt kysymyksessä olevan ajanjaksonkin suhteen verrattain antoisana lähteenä, kun selvitettävänä ovat eri henkilöiden taustat. Mutta suuria aukkoja on: esimerkiksi niin sanotun revolveriopposition johtomiehiin kuuluneesta Väinö Pukasta ei ole lainkaan henkilökansiota.

Saarela on päässyt käyttämään myös Moskovassa

olevia henkilökansioita, joita nykyään ei anneta kuin omaisten luvalla. Se on usein mahdoton vaatimus, koska omaisia ei yksinkertaisesti ole, kun kaikki tuhoutuvat Stalinin vainoissa, tai sitten omaisia on vain entisen Neuvostoliiton alueella, josta heitä voi olla jokseenkin mahdotonta jäljittää.

Saarelan tutkimus on jäntevästi kirjoitettu ja kurinalainen. Kurinalaisuus ei kuitenkaan ole pelkästään eduksi. Jäin kaipaamaan jotain sellaista, mitä jossain olen nähnyt nimitettävän ilmaisulla »attention to detail». Kysymys ei ole detaljitarkkuudesta vaan siitä, että nähdään ihmiselon koomiset ja traagiset puolet, jotka usein esiintyvät yhtä aikaa. Kommunistisen liikkeen varhainen historia, jos mikään, tarjoaa tästä esimerkkejä. Kommunistinen liike tarjoaa myös empiiristä pohjaa sen pohtimiselle, mikä ihminen poliittisena eläimenä oikein on. Missä määrin vallan janoaminen ja valasta juopuminen selittävät ihmisen, erityisesti johonkin poliittiseen eliittiin kuuluvan ihmisen poliittista

käyttäytymistä? Vai selittääkö erityisesti kommunistiseen eliittiin kuuluvan ihmisen käyttäytymistä enemmänkin ihmisen mahdollisesti luontainen pyrkimys »eheään minään», mistä seuraisi taipumus ideologiseen fundamentaalisuuteen ja »virheettömän politiikan» tekemiseen? Monilla kommunistijohtajillahan pyrkimys virheettömään politiikkaan johti suoranaiseen intellektuaaliseen masokismiin, mikä on niin selvää erityisesti sellaisten pohjimmiltaan herkkien luonteiden kuin Yrjö Sirolan ja Kullervo Mannerin kohdalla, että heidän hengentuotteittensa lukeminen hetkittäin tuntuu suorastaan ahdistavalta.

Nämä ovat tietysti ikuisuusksymyksiä, joita ei voida vaatia ratkaistaviksi yhdessä monografiassa. Saarelan tutkimus on hyvin tervetullut lisä suomalaisen kommunismin tutkimukseen, ja on toivottavaa, että jatkoa seuraa.

JUKKA PAASTELA